

УДК 658.15:336.6

В. Т. Маковецький,
к. е. н., доцент, докторант відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій
в тваринництві, Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2350-5121>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.16.144

НОВІ ПІДХОДИ ДО МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ І КРИТИЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИТУАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

V. Makovetskyi,
PhD in Economics, Associate Professor, Doctoral Candidate of the Department of Economics
of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock,
Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

NEW APPROACHES TO BUSINESS SCALING DURING WARTIME AND FINANCIAL CRISIS: A CASE STUDY OF THE PIG FARMING SECTOR DEVELOPMENT

Стаття присвячена розробці та обґрунтуванню ефективних механізмів забезпечення сталого розвитку тваринницької галузі України в умовах воєнного стану, повоєнної реконструкції та фінансово-економічної нестабільності. У межах дослідження обґрунтовано доцільність переходу від капіталомістких інвестицій у великі тваринницькі комплекси до моделі поетапного запуску типових ферм середнього, зокрема сімейного формату, з подальшим геометричним розширенням виробничих потужностей. Визначено переваги локалізованого виробництва з акцентом на автономність, адаптивність та зниження ризиків біологічних і економічних втрат. Розкрито технологічні, організаційні й економічні параметри реалізації проекту свиногомплексу на 600 свиноматок із повним виробничим циклом і потенціалом розширення. Обґрунтовано, що ефективна реалізація моделі можлива за умов оптимізації витрат на стартовий модуль, використання власної сировинної бази та налагодженого механізму реалізації продукції. Доведено, що рентабельність виробництва зростає при переході до глибокої переробки та організації прямого збуту, що дозволяє скоротити термін окупності з 5,5—6 років до 2,5—3 років. У статті представлено детальний аналіз біологічних характеристик виробництва, технічних показників, графіків запуску, параметрів персоналу та фінансових розрахунків, які підтверджують економічну доцільність запропонованої моделі. Запропоновано створення мережі модульних високотехнологічних ферм, побудованих за типовими проектами, розробленими науковими установами за дорученням уряду. Визначено, що основою масштабування має стати механізм реінвестування прибутку, що дозволяє формувати розгалужену інфраструктуру з рівномірним просторовим розподілом потужностей. Окрема увага приділена ролі держави у формуванні нормативного середовища, підтримці кооперативних структур, спрощенні дозвільних процедур, а також забезпеченні справедливого доступу фермерів до ринків збуту. На основі проведеного аналізу автором запропоновано поетапний сценарій розвитку галузі, що передбачає створення економічно ефективною, екологічно безпечною та соціально значущою моделі тваринницького виробництва, здатної стати драйвером регіонального розвитку та продовольчої безпеки країни. Результати дослідження мають практичну цінність для агропідприємств, органів державної влади, наукових інституцій та інвесторів, зацікавлених у сталому відновленні аграрного сектору України.

The article is devoted to the development and justification of effective mechanisms for ensuring the sustainable growth of Ukraine's livestock sector under conditions of martial law, post-war reconstruction, and financial-economic instability. The research substantiates the feasibility of shifting from capital-intensive investments in large livestock complexes to a phased launch of typical medium-scale, particularly family-owned farms, with the potential for geometric expansion of production capacity. The advantages of localized production are defined, emphasizing autonomy, adaptability, and reduced biological and economic risks. The technological, organizational, and economic parameters of implementing a pig farming complex for 600 sows with a full production cycle and potential for expansion are revealed. It is substantiated that successful implementation of the proposed model is possible through the optimization of startup costs, utilization of internal feed resources, and establishment of efficient marketing mechanisms. The study demonstrates that profitability significantly increases when transitioning to deep meat processing and direct sales, reducing the payback period from 5.5–6 years to 2.5–3 years. A comprehensive analysis of biological indicators, technical specifications, launch schedules, staffing structure, and financial projections confirms the economic viability of the proposed approach. The creation of a network of modular, high-tech farms built according to standardized projects developed by academic institutions under government mandate is proposed. The mechanism of profit reinvestment is identified as the foundation for scalable infrastructure development with balanced spatial distribution of production. Special attention is paid to the role of the state in forming an enabling regulatory environment, supporting cooperative systems, simplifying permitting procedures, and ensuring fair market access for small and medium producers. Based on the analysis, the author outlines a phased development strategy for the industry aimed at creating an economically viable, environmentally safe, and socially meaningful model of livestock production capable of becoming a driver of regional development and national food security. The results of the study hold practical value for agribusinesses, public authorities, scientific institutions, and investors interested in the sustainable recovery of Ukraine's agricultural sector.

Ключові слова: масштабування бізнесу, швидке економічне зростання, високотехнологічне свиначство, економічна безпека під час війни і фінансових криз.

Key words: business scaling, rapid economic growth, high-tech pig farming, economic security during war and financial crises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Попри те, що Україна є однією з провідних аграрних країн світу та входить до числа найбільших експортерів зерна, олії, меду та інших стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції, стан вітчизняного тваринництва залишається вкрай незадовільним. Упродовж останніх років спостерігається парадоксальна ситуація: при значному експорті фуражного зерна, макухи, висівку та інших кормових ресурсів, внутрішній ринок відчуває гострий дефіцит м'яса свинини, а особливо — яловичини, який, за оцінками фахівців, становить 60—70% і здебільшого перекривається за рахунок імпорту. Незважаючи на актуальність формування власного стабільного виробництва якісного, безпечного, поживного та свіжого м'яса у необхідних обсягах, яке б відповідало науково обґрунтованим нормам раціонального здорового харчування населення, досягти цього завдання на практиці вдається надзвичайно складно. Протягом останніх десятиліть національна м'ясна галузь не змогла вийти на рівень самодостатнього забезпечення внут-

рішніх потреб. Однією з ключових причин цього виступає критична фінансово-економічна ситуація в державі, хронічна нестача інвестиційних ресурсів, а також низька привабливість тваринницького сектору для вітчизняних та іноземних інвесторів, що, серед іншого, обумовлено збройною агресією російської федерації.

Очевидно, що в нинішніх умовах Україна не володіє достатніми фінансовими можливостями для одночасного масового будівництва високотехнологічних тваринницьких комплексів — на відміну від періоду 1960—1980-х років, коли подібні проекти реалізовувалися за рахунок значних державних капіталовкладень, зокрема отриманих у результаті експортних надходжень від енергоносіїв. Разом із тим, очікування сприятливішої макроекономічної ситуації, покращення інвестиційного клімату або завершення війни не видається доцільною стратегією — це шлях втрати стратегічного шансу, що з кожним роком звужується.

Отже, найоптимальніший час для цілеспрямованих інвестицій у розвиток тваринництва, розбудову інфраструктури виробництва та збуту продукції — саме тепер. Важливо не лише оперативно реагувати на виклики часу, але й

приймати зважені та економічно ефективні рішення. Успішна реалізація інвестиційних проєктів у сфері тваринництва можлива навіть за умов війни, економічної нестабільності та інших складних викликів сучасності. Динамічне, раціональне та стратегічно обґрунтоване управління аграрними активами здатне забезпечити позитивні результати у середньостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам інвестицій у вітчизняний аграрний сектор і зокрема у тваринництво, забезпечення роботи економіки України під час війни і повоєнного відновлення, забезпечення економічного зростання займалися Андрійчук В.Г., Фомішина В.М., Шевчук В.Я., Шевченко Л.В., Шендерівська, А. П., Возняк Г.В., Ковель П. М., Махмудов Х.З., Лоза С. й інші науковці [1—9]. Слід зазначити, що більшість існуючих рекомендацій і програм розвитку тваринницької галузі в Україні акцентують увагу переважно на залученні зовнішнього фінансування: кредитних ресурсів, іноземних інвестицій та державної підтримки. Однак за нинішніх умов — з урахуванням триваючої війни, макроекономічної нестабільності, низької платоспроможності аграрного сектора та загроз для бізнесу — реалізація таких пропозицій видається малоімовірною у коротко — та середньостроковій перспективі. Вони радше носять декларативний характер і поки що не мають достатніх інструментів реалізації в конкретному господарському середовищі. У цьому контексті актуальним і доцільним є зосередження на внутрішніх механізмах розвитку, які не залежать від зовнішньої кон'юнктури та політичних ризиків. Зокрема, у межах нашого наукового дослідження акцент зроблено на розробці практичного підходу до вирішення проблем тваринницької галузі шляхом активізації внутрішнього інвестиційного потенціалу підприємств, зокрема за рахунок ефективного управління внутрішніми грошовими потоками. Йдеться про раціональне використання прибутку підприємства, амортизаційних відрахувань та інших внутрішніх фінансових джерел, що можуть бути реінвестовані у виробничу інфраструктуру без суттєвого залучення зовнішнього капіталу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — розробити і запропонувати науково обґрунтовані механізми та інструменти забезпечення швидкого, ефективного й ста-

лого розвитку сучасної тваринницької галузі України в умовах воєнного стану, повоєнного відновлення та фінансово-економічної нестабільності. Особлива увага приділяється формуванню стійкої моделі розвитку, яка здатна забезпечити безпеку та економічну витривалість галузі в кризових умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як уже зазначалося в попередніх розділах цього наукового дослідження, наявні інструменти фінансової підтримки у формі кредитних ліній, зовнішніх інвестицій або грантового фінансування, які формально позиціонуються як рушійна сила модернізації аграрного сектору, на практиці є малодоступними або економічно неприйнятними для більшості тваринницьких підприємств в Україні. Навіть найпрогресивніші, високотехнологічні фермерські господарства неспроможні ефективно функціонувати в умовах запропонованих кредитних чи інвестиційних обмежень через високі ризики, нестабільність фінансового середовища та складність процедур доступу до зовнішніх ресурсів.

У зв'язку з цим, у межах даного дослідження пропонується альтернативна стратегія створення та масштабування сучасних тваринницьких комплексів, яка базується не на зовнішньому кредитуванні, а на внутрішньому потенціалі реінвестування. Зокрема, йдеться про поетапне впровадження стартового виробничого модуля з подальшим експоненційним (геометричним) розширенням потужностей підприємства за рахунок акумульованих прибутків та амортизаційних відрахувань.

У якості демонстраційного прикладу в роботі використано технологічно-економічний розрахунок реалізації інвестиційного проєкту — будівництва сучасного свиного комплексу на 600 свиноматок. Основною метою даного проєкту є формування стабільного, ефективного виробництва високоякісної свинини з повним циклом вирощування. Запроєктований об'єкт має річну продуктивність на рівні 12000 голів свиней, передбачає повну інтеграцію усіх етапів виробничого процесу — від опоросу до відгодівлі — і, за необхідності, включає можливість будівництва бойні та переробного цеху для глибокої переробки м'ясної продукції.

Економічна модель функціонування комплексу свідчить про досягнення точки беззбитковості та повної окупності інвестицій протягом 5,5—6 років. У разі реалізації продукції з доданою вартістю (через глибоку пе-

перобку) строк окупності скорочується до 2,5—3 років. Надалі в дослідженні наведено комплекс аналітичних таблиць, які відображають технічні характеристики, біологічні параметри, організаційну структуру та економічну ефективність функціонування свиного комплексу. Ці матеріали слугують емпіричною базою для обґрунтування перспективності альтернативного підходу до розвитку галузі тваринництва на основі внутрішніх фінансових ресурсів.

Технічні параметри охоплюють основні характеристики функціонування комплексу: кількість маточного поголів'я, річну продуктивність, обсяги споживання ресурсів (вода, електроенергія, корми), та площу, необхідну для ефективного розміщення. Важливим фактором є екологічне навантаження — обсяг гною, що потребує утилізації на орних землях (табл. 1).

Враховуючи навантаження на природні ресурси, важливо на етапі планування забезпечити достатню площу для внесення гною та раціональне управління ресурсами. У межах річної продуктивності у 12000 голів, комплекс має ефективно обслуговуватися при наявності належної інфраструктури та планового використання ресурсів.

Організаційна структура персоналу побудована на принципі ефективного покриття усіх етапів технологічного циклу: від осіменіння до забою. Спеціалізація працівників дозволяє оптимізувати функціональні обов'язки та зменшити витрати на утримання (табл. 2).

Загальна чисельність персоналу — до 22 осіб — є достатньою для повного обслуговування комплексу з урахуванням змінного графіку. Функціональне поєднання обов'язків (наприклад, механізатор і слюсар в одній особі) сприяє економії ресурсів та гнучкості виробничого процесу.

У табл. 3 представлено основні витрати, пов'язані зі створенням свиного комплексу: будівництво, обладнання, закупівля тварин, а також річні операційні витрати. Також наведено оцінку виручки та термінів окупності проекту залежно від наявності переробки.

Проект потребує інвестицій обсягом до 2,7 млн євро. Окупність ферми без переробки становить до 6 років, тоді як із відкриттям м'ясопереробного цеху цей термін можна скоротити до 3 років. Найбільші щорічні витрати припадають на

Таблиця 1. Технічні параметри свиного комплексу

Параметр	Значення
Кількість маток	600 маток
Потужність комплексу	12000 гол. на рік
Рідкий гній	55 м³/добу
Споживання води	55 м³/добу
Споживання корму (річне)	4000 т/рік
Потужність комбикормового цеху	2,5 т/год
Споживання електроенергії	підстанція 110-150 кВт
Площа під забудову ферми	2 га (+ бойня, ковбасний цех)
Необхідна рілля (корми)	≈1000 га

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 2. Персонал свиного комплексу

Посада	Кількість осіб
Опорос	1-2
Холості та супоросні матки	1-2
Хряки+сперма	1
Дорошування + ремонтний молодняк	2
Відгодівля	1-2
Механізатори	1
Ветеринарний лікар	1
Охорона	1
Бухгалтер	1
Зернокомплекс + комбикормова	1
Бойня+ковбасний цех	до 5

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3. Економічні параметри свиного комплексу

Показник	Оцінка (євро)
Будівництво ферми	700000
Обладнання	720000
Зернокомплекс, комбикормовий	500000
Племінні свині	130000-200000
Утримання до першого забою	450000-500000
Разом інвестицій	≈2 650000-2 700000
Кормові витрати (річні)	985000-1100000
Утримання (річне)	240000
Разом операційні витрати (річні)	1300000+
Річна виручка	1 950 000-2100000
Прибуток (валовий)	650 000-800 000
Окупність ферми	3,4-4,2 роки
Окупність проєкту (з урахуванням часу запуску)	≈5,5-6 років

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 4. Економічні параметри свиного комплексу

Показник	Значення
Ритм виробництва	7 днів
Вихід поросят від 1 матки на рік	20 гол.
Кількість відгодівлі на тиждень	≈230-240 гол.
Кількість відгодівлі на день	≈46-48 гол.
Кількість опоросів на матку в рік	2,2
Кількість поросят на опорос	11
Кількість ділових поросят	9,5-10
Відхід (підсос, дорошування, відгодівля)	10-11%
Перегул маток	до 18%
Вік відлучення	28 днів
Вік дорошування	78-81 день
Вік відгодівлі	180 днів
Вага при відлученні	7-8 кг
Вага після дорошування	30-35 кг
Вага після відгодівлі	≈110 кг
Конверсія корму	3,3-3,5 кг/1 кг приросту

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 5. Зонування приміщень свиногокомплексу

Будівля/Зона	Площа/Розміри	Функції
Репродуктор	3500 м²	Опорос, поросята, ремонтний молодняк
Відгодівельник	3500 м²	Дорощування та відгодівля
Усього основна площа	7000 м²	Повне утримання циклу
Кількість будівель	4	Модульна структура
Розмір однієї будівлі	18 м × 96 м	Одна секція виробництва
Переходи між будівлями	12 м довжиною	Забезпечення логістики і безпеки

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 6. Графік запуску та окупності

Етап	Тривалість
Будівництво	6 міс.
Осіменіння та гестація	4 міс.
Вирощування першої партії	6 міс.
Перший забій	16 міс. після старту
Вихід на проектну потужність	18 міс. після старту
Окупність без переробки	5,5–6 років
Окупність із переробкою та роздрібом	≈3 роки

Джерело: розраховано автором.

корми, тому використання власної сировини може суттєво зменшити собівартість.

Біологічні характеристики визначають ефективність відтворення і відгодівлі. Вони включають частоту опоросів, вік відлучення, відсоток відходу, тривалість дорощування та відгодівлі. Показник конверсії корму є ключовим у формуванні собівартості продукції (табл. 4).

Стабільність біологічного циклу забезпечує ритмічне виробництво. Оптимальні показники приросту й конверсії корму дозволяють утримувати конкурентну собівартість. Найбільший біологічний ризик пов'язаний із рівнем відходу, який можна знизити за рахунок ветеринарного супроводу й годівлі.

У структурі комплексу передбачено чотири функціонально пов'язані будівлі з загальною площею 7000 м². Репродуктивна і відгодівельна зони розділені, що забезпечує зменшення перекресного інфікування тварин та гнучке управління групами (табл. 5).

Чітке функціональне зонування дозволяє забезпечити санітарно-гігієнічні вимоги та ефективне переміщення тварин між фазами вирощування. Розміщення приміщень у модульному форматі забезпечує зручність розширення виробництва.

Поетапний графік (табл. 6) демонструє тривалість будівництва, запуску тварин, перші надходження продукції та повний вихід на проектну потужність. Враховано затримку окупності, пов'язану із біологічними циклами тварин.

Загальний період до прибутковості — близько 18 місяців. Повна окупність — 5,5–6 років, скорочується до 3 років при організації

переробки та роздрібної реалізації. Розроблений графік дозволяє інвестору планувати грошові потоки й обслуговування зобов'язань.

До розрахункового терміну окупності 4,2–3,4 роки необхідно додати приблизно 16–18 місяців (1,3–1,5 року), що охоплюють період до першої м'ясоздачі: 6 місяців на будівництво, 4 місяці — на виношування приплоду, 6 місяців — на вирощування першої партії свиней до забійної кондиції. Таким чином, загальний строк окупності базового проекту становитиме близько 5,5–6 років.

У разі розширення виробничої структури шляхом будівництва бойні та м'ясопереробного цеху, а також продажу частини продукції через роздрібні точки збуту, виручка може зрости в 1,5–2 рази, що дозволить скоротити термін окупності до 3 років. Додаткові інвестиції в переробку та роздріб потребують орієнтовно 150 тис. євро, плюс витрати на логістику і маркетинг.

Вартість будівництва необхідно адаптувати до конкретних умов. У випадку використання наявної інфраструктури (реконструкція), капітальні витрати істотно знижуються, що також позитивно впливає на терміни окупності. Підприємства з власною кормовою базою мають значно нижчу собівартість виробництва, а відтак і швидшу окупність — майже вдвічі швидше, навіть при реалізації свиней живою вагою. Залучення кредитного фінансування, навпаки, подовжує окупність до 10 років, особливо якщо використовуються лише покупні корми. До цього додається ще й ризик поширення епізоотичних захворювань, таких як африканська чума свиней, яка має 100% летальність і не має ефективного лікування чи вакцини.

Інвестиції в повномасштабне будівництво свиногокомплексу обсягом 2,65–3 млн євро, а у разі кредитування — до 4,5 млн євро, є надзвичайно ризикованими в сучасних умовах. Знайти інвестора, готового вкласти подібні суми з 10-річною перспективою окупності, надзвичайно складно.

У цьому контексті доцільним є альтернативний підхід — запуск виробництва з невеликого стартового модуля, який можна поступово масштабувати. Такий механізм пропорційного реінвестування дозволяє агровиробнику почати зі скромного обсягу інвестицій (еквівалент до 50 тис. євро), а надалі — за рахунок прибутку — нарощувати виробничі потужності.

На основі технологічного моделювання доведено, що за старту з модуля на 12 свиноматок можна протягом 10—12 років досягти проектної потужності 24000 голів свиней на рік. При цьому немає потреби будувати велику ферму одразу — набагато ефективніше створювати мережу типових ферм оптимального, сімейного формату з сучасними технологіями.

Подібна модель масштабування вже успішно апробована в інших секторах. Наприклад, підприємець Алекс Яновський створив не один великий ресторан, а мережу з 7000 ресторанів Master Sushi у 7 країнах світу. Територіальна близькість до споживача, стабільна виручка та швидке масштабування зробили мережу високоефективною. Аналогічний підхід застосовано і в українській торговельній мережі "Посад" (м. Харків), де малі магазини площею 30—50 м² демонструють значно вищий прибуток на 1 м², ніж великі супермаркети.

Опираючись на аналіз технічних, інженерних та економічних рішень, було розроблено оптимальний формат будівництва, який відповідає сучасним технологічним вимогам, забезпечує комфорт для тварин і дозволяє реалізувати модель поетапного масштабування. Вартість таких будівель співставна із витратами на утримання свиней за один виробничий цикл, що створює фінансові передумови для подвоєння виробництва кожні 12—18 місяців.

Ключова умова запуску — наявність власного стартового капіталу, державної або партнерської підтримки для створення автономного високотехнологічного модуля. Надалі ж розвиток має базуватись на принципах органічного зростання — за рахунок прибутку від реалізації якісної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

На сьогодні, за офіційними даними та експертними оцінками, Харківська область забезпечує власні потреби в м'ясі лише на 30—40%. Схожа ситуація спостерігається і в інших регіонах України. Основними причинами цього є зосередження великого аграрного бізнесу переважно на рослинництві, орієнтованому на експорт, та відсутність зацікавленості великого капіталу у розвитку тваринництва, яке вимагає значно більших інвестицій, кадрових ресурсів і триваліших циклів окупності. Замість сприяння продовольчій безпеці, монополізовані структури часто штучно створюють дефіцит для підвищення цін, що суперечить суспільним інтересам.

У таких умовах ключова роль у відновленні й розвитку тваринництва має належати малим та середнім фермерським господарствам, зок-

рема сімейного типу. Їх перевагою є гнучкість, локальність, оперативність прийняття рішень та здатність швидко адаптуватись до потреб ринку. Для забезпечення ефективного запуску таких ферм необхідно створити систему підтримки, що включатиме розробку типових проектів сучасних тваринницьких об'єктів. За оцінками експертів, використання типових проектних рішень дозволяє знизити вартість будівництва до 30% і суттєво скоротити строки реалізації. Крім того, це мінімізує витрати на погодження документації та унеможливує корупційні ризики, що виникають на етапах проектування та дозволів.

Розробку таких типових проектів доцільно доручити профільним науково-дослідним установам на рівні доручення Кабінету Міністрів або профільного міністерства. Поряд із цим важливо створити нормативне середовище, яке забезпечить прозорі та рівні умови доступу до ринків збуту, включаючи роздрібну торгівлю. Сьогодні сільгоспвиробники часто змушені здавати продукцію посередникам за демпінговими цінами або займатись реалізацією у напівлегальному форматі, що суттєво знижує їхню прибутковість.

Наступні дослідження автора будуть присвячені розробці комплексного механізму збуту сільськогосподарської продукції, зокрема продукції тваринництва. Адже без ефективно налагодженого механізму реалізації жодна бізнес-модель, навіть найбільш економічно обґрунтована, не здатна забезпечити сталий розвиток.

З наукової точки зору доведено, що білки тваринного походження є незамінною складовою повноцінного раціону людини. М'ясо містить високоякісний тваринний білок, фосфор, кальцій, залізо та інші важливі мікроелементи у формі, яка легко засвоюється. Жоден рослинний білок за амінокислотним складом не є настільки повноцінним. М'ясні продукти можуть бути не лише смаженими чи копченими — сучасна кулінарія пропонує безліч корисних способів приготування: варіння, тушкування, запікання. Окрім того, тваринництво створює значну кількість робочих місць, особливо в сільській місцевості, адже чимало виробничих операцій поки що не можуть бути автоматизовані навіть із використанням новітніх цифрових технологій.

Досвід показує, що в селах, де ще функціонують тваринницькі ферми, зберігається і соціальна інфраструктура. Натомість занепад ферм часто призводить до фактичного зникнення села як соціального осередку.

З метою забезпечення швидкого відновлення тваринницького сектору в Україні доцільним є створення типових високотехнологічних ферм середнього розміру сімейного формату, адаптованих до різних видів продукції: ВРХ (молочна і м'ясна спеціалізація), свині, кролі, нутрії, вівці, кози, бройлери, несучки, качки (включаючи мулардів), гуси, індики, перепели, фазани, цесарки, страуси тощо.

Після створення таких типових рішень важливо застосувати механізм масштабування — поступове збільшення кількості ферм за рахунок внутрішнього інвестування та державної підтримки. Необхідна державна програма має охоплювати повний цикл — від проектування і будівництва до оперативного запуску та сертифікації кожної нової ферми, без зайвого бюрократичного навантаження.

Для порівняння: у Китаї під час пандемії COVID-19 сучасну інфекційну клініку було зведено менш ніж за тиждень. Водночас в Україні аграрні підприємства змушені витратити до п'яти років лише на розробку та погодження документації для будівництва елеватора. Очевидно, без радикального спрощення процедур та системного державного підходу швидке зростання тваринництва в країні залишатиметься малореальним.

Сучасна практика блокування розвитку тваринництва в Україні через корупційні механізми у сфері дозвільної документації потребує радикального перегляду. У пріоритеті державної політики повинно стояти прискорене економічне зростання, а не обслуговування приватних інтересів окремих чиновників. Розміщення тваринницьких ферм необхідно здійснювати рівномірно по території країни, на безпечній відстані від кордонів із Росією та Білоруссю (не менше 70—100 км), а оптимальна модель — це окремі ферми, які належать індивідуальним власникам, але об'єднані в асоціації.

Залучення широкого кола учасників — не лише великого бізнесу, а й малих і середніх підприємств — є ключем до масштабного підйому економіки. Особливої уваги заслуговує питання рівного доступу до каналів збуту. Починаючи з 2009 року, домогосподарства фактично втратили можливість здавати тварин на м'ясокомбінати через скасування компенсації ПДВ, що зробило економічно не вигідною закупівлю у неплатників податку. Станом на сьогодні дрібні виробники повністю виключені з формалізованого ринку.

Паралельно відбувається зростання кількості м'ясопереробних підприємств, що працюють на імпортованій сировині, часто без влас-

них забійних потужностей, із широким використанням заміників м'яса. Це не лише знижує якість продукції, а й витісняє українських тваринників із ринку. Навіть державні підприємства не мають змоги реалізовувати худобу, через що поступово зникають. У Харкові, наприклад, припинив існування єдиний м'ясокомбінат, що приймав тварин усіх форм власності.

Проти тваринництва ведеться економічна війна. Починаючи з 2010 року, спалахи африканської чуми свиней (АЧС), що раніше не фіксувалася з 1972 року, стали регулярним явищем, що підозрюється як цілеспрямована диверсія. Наслідком стало масове завезення м'яса глибокої заморозки з Бразилії та Аргентини, часто сумнівної якості, в обхід сплати мит. Це створило умови нерівної конкуренції, коли імпортери отримували повну свободу, а вітчизняним виробникам блокували доступ до ринку.

Небезпечною є також концентрація великотоварного виробництва на одній площаді. Один удар або епізоотія може знищити все поголів'я. Значно ефективніше — мати тисячі сімейних ферм по 200 голів, розосереджених на безпечній відстані одна від одної, що знижує ризики та сприяє продовольчій безпеці. Крім того, фермер, який працює на себе, має вищу мотивацію та відповідальність, аніж найманий працівник на великому агропідприємстві.

Масштабувати потрібно саме ферми сімейного типу. Для цього необхідні: державна програма, типові затверджені проекти (щоб уникнути переслідувань за "самобуди"), зрозумілі правила гри, доступ до переробки, а також реальні канали збуту. Пропонується створити систему муніципальних торгових точок, які можна орендувати онлайн, що дасть змогу фермеру законно продавати продукцію та збільшить надходження до бюджетів.

Особливу увагу слід приділити залученню ветеранів війни та їхніх родин до створення сімейних ферм. Виділені їм ділянки землі здебільшого не використовуються ефективно, проте для тваринництва вони можуть стати джерелом стабільного доходу.

Розрібні ціни на м'ясо та молоко в Україні вже співставні з європейськими. Це відкриває можливість для створення прибуткового дрібного бізнесу за умови організованого виробництва, переробки та збуту. В іншому разі ситуація буде повторюватися: як це вже було у 1990-х, коли занепало колективне тваринництво, а слідом за ним — переробні підприємства й цілі села. Все пов'язано, і саме на системному рівні треба розв'язувати цю проблему.

Помилки минулого потрібно враховувати, однак українську економіку, зокрема й у сфері тваринництва, можливо швидко відновити й масштабувати. На основі власних економіко-математичних розрахунків автор дійшов висновку, що розширення виробничих потужностей можливе навіть у геометричній прогресії. Це особливо реально за умови, якщо не обмежуватись лише сировинною реалізацією, а розвивати переробку та організовувати ефективний збут продукції. Хоча такий підхід потребує вищих витрат, він забезпечує більшу рентабельність та прискорює розвиток бізнесу.

У проєкті свиногокомплексу на 12000 голів свиней вартістю 3 млн євро витрати на бойню та ковбасний цех становлять лише 150 тис. євро — близько 5% загального бюджету, але здатні збільшити виручку вдвічі. Ці кошти можна оптимізувати на будівництві або закупівлі зерна, але принципово важливо реалізовувати інвестиції в переробку одночасно з будівництвом свиноферми.

В умовах сучасної України, навіть якщо є можливість реалізувати проєкт на 3 млн євро, доцільніше не зосереджувати всі потужності на одній площадці. Натомість варто створити низку менших ферм, просторово розподілених для мінімізації ризиків, зокрема й епізоотичних. Ефективним рішенням є надання такої суми не одному бізнесмену, а асоціації фермерів, зокрема учасників бойових дій, які вже мають земельні ділянки. Держава може розробити типовий проєкт сімейної ферми (наприклад, на 10—24 свиноматки), затвердити його на рівні Кабміну, запровадити державну програму та делегувати будівництво спеціалізованим ліцензованим бригадам.

Розумною альтернативою грантам є модель, подібна до франшизи. Держава, як власник типового проєкту, через асоціацію фермерів реалізує будівництво на землі учасника. Фермер працює, отримуючи зарплатню, і згодом викуповує об'єкт, повертаючи вартість, достатню для створення аналогічної ферми новому учаснику. Таким чином, асоціація масштабуватиме мережу ферм у геометричній прогресії.

Важливо передбачити механізми у статуті асоціації, що унеможливають зловживання й забезпечують сталий розвиток. За рік можливо завершити розробку документації та будівництво першої черги ферм. Спочатку ферми

Таблиця 7. Дохід від суми вкладень при різній річній ставці

Років	Ставка річного приросту					
	10%	20%	30%	40%	50%	100%
1	Σ вкладень \$50000	Σ вкладень \$50000	Σ вкладень \$50000	Σ вкладень \$50000	Σ вкладень \$50000	Σ вкладень \$50000
2	\$60500	\$72000	\$84500	\$98000	\$112500	\$200000
3	\$66500	\$86500	\$110000	\$137000	\$169000	\$400000
4	\$73000	\$103500	\$143000	\$192000	\$253000	\$800000
5	\$80500	\$124500	\$185500	\$269000	\$379500	\$1600000
6	\$88500	\$149500	\$241500	\$376500	\$569500	\$3200000
7	\$97500	\$179000	\$313500	\$527000	\$854500	\$6400000
8	\$107000	\$215000	\$408000	\$738000	\$1281500	\$12800000
9	\$118000	\$258000	\$530000	\$1033000	\$1922000	\$25600000
10	\$129500	\$309500	\$689500	\$1446500	\$2883500	\$51200000
11	\$142500	\$371500	\$896000	\$2025000	\$4325000	\$102400000

Джерело: розраховано автором.

відпрацюють вкладені інвестиції, далі — зароблятимуть на створення нових модулів. У результаті відбуватиметься прискорене економічне зростання, зростання бюджетних надходжень і добробуту населення.

Дефіцит м'яса доцільно компенсувати не імпортом, а власним виробництвом. Сьогодні на імпорті заробляють іноземні виробники, перевізники, чиновники — натомість вітчизняні селяни та економіка загалом втрачають. Важливо також використовувати вітчизняні будівельні матеріали. Скло, полікарбонат, утеплювачі та інше — здебільшого імпортується з Китаю, тоді як Україна має власну сировинну базу (наприклад, кварцовий пісок). Варто підтримувати національного виробника, завозити лише критично необхідне імпортне обладнання (не з РФ чи Китаю), а решту — виготовляти самостійно.

Запропонована модель масштабування сімейних ферм може стати основою стратегії відновлення тваринництва в Україні. У табл. 7 подано приклад розрахунків капіталізації бізнесу залежно від річного приросту у відсотках.

Перший рік роботи ферми забезпечує лише просте відшкодування капіталовкладень — наприклад, \$50000, витрачених на створення виробничого модуля. Починаючи з другого року, за рахунок ефекту складного відсотка (капіталізації), відбувається приріст активів. Навіть за приросту в 10% щороку, за 10 років капітал може збільшитися в 2,85 раза — до \$142500. Варто зауважити, що мова йде не лише про грошовий капітал, а й про вартість ферми, тварин, кормів тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Попри всі складнощі, забезпечити стабільне економічне зростання в галузі тварин-

ництва в Україні цілком можливо. Механізмом має стати реінвестування в укрупнення через механіку геометричної прогресії. Інструментарієм виступають конкретні дії держави і бізнесу для запуску цього процесу: створення спеціальної державної програми, затвердження типових проєктів ферм, формування ефективних каналів реалізації.

Доцільним є створення мережі обслуговуючих кооперативів (із заготівлі, транспортування, переробки, зберігання м'яса і молока), а також муніципальних торгових точок, відкритих для малих і середніх виробників. Необхідно відновити справедливий доступ для всіх господарств — незалежно від розміру — до м'ясопереробних підприємств та роздрібної торгівлі. У наступних дослідженнях буде представлено механізми реалізації цих пропозицій.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Київ: КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Фомішина В. М. Інвестиційна політика України у світлі євроінтеграційних процесів: вибір пріоритетів. Бізнес-навігатор. 2014. № 1. (33). С. 180—185.
3. Шевчук В. Я., Рогожин П. С. Основи інвестиційної діяльності. Київ: Генеза, 2018. 266 с.
4. Шевченко А. В. Фактори впливу на іноземне інвестування в економіку України: підходи до класифікації. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Економічна". 2021. Вип. 100. С. 57—67. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-100-06>.
5. Шендерівська А. П., Гук О. В., Мохонько Г. А. Трансформація бізнес-моделей в умовах війни та пандемії. Економічний простір. 2022. № 179, С. 79—85. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-12>.
6. Возняк Г. В., Сороковий Д. О. Виклики та орієнтири відновлення економічного зростання регіонів України. Економіка та суспільство. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-26>.
7. Ковель П. М. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. Бізнес Інформ. 2024. № 3. С. 87—95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-87-95>.
8. Махмудов Х. З., Світлична А. В., Мамчич Т. С., Уткін М. А., Ярова Д. В. Проблеми розвитку малого, середнього та великого бізнесу в Україні в період воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 22. С. 80—85. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.80>.

9. Лоза С. Інвестиційний клімат в Україні: стан, проблеми та можливі шляхи покращення. Економіка і управління: Збірник наукових праць. 2024. Вип. 55. С. 46—58. DOI: <https://doi.org/10.32703/2664-2964-2024-55-46-58>.

10. Ukraine Recovery Conference 2024. DREAM URC. URL: <https://dream.gov.ua/urc>.

References:

1. Andriichuk, V. H. (2002), *Ekonomika ahrarykh pidpriemstv* [Economy of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Fomishyna, V. M. (2014), "Investments policy of Ukraine in the context of European integration: priority choice", *Biznes-navihator*, vol. 1 (33), pp. 180—185.
3. Shevchuk, V. Ya., & Rohozhyn, P. S. (2018), *Osnovy investytsiinoi diialnosti* [Fundamentals of investment activity], Heneza, Kyiv, Ukraine.
4. Shevchenko, L. V. (2021), "Factors influencing foreign investment in Ukraine's economy: classification approaches", *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Economic Series*, vol. 100, pp. 57—67. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-100-06>.
5. Shenderivska, L. P., Huk, O. V., & Mokhonko, H. A. (2022), "Transformation of business models under war and pandemic conditions", *Economic Space*, vol. 179, pp. 79—85. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-12>.
6. Vozniak, H. V., & Sorokovyi, D. O. (2023), "Challenges and benchmarks for restoring economic growth in Ukraine's regions", *Economy and Society*, vol. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-26>.
7. Kovel, P. M. (2024), "Analysis of foreign direct investment inflows in Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 3, pp. 87—95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-87-95>.
8. Makhmudov, Kh. Z., Svitlychna, A. V., Mamchych, T. S., Utkin, M. A., & Yarova, D. V. (2024), "Challenges of SME and large business development in Ukraine under martial law", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 80-85. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.-2024.22.80>.
9. Loza, S. (2024), "Investment climate in Ukraine: current state, problems, and possible improvements", *Economics and Management: Collection of Scientific Papers*, vol. 55, pp. 46—58. DOI: <https://doi.org/10.32703/2664-2964-2024-55-46-58>.
10. DREAM URC (2024), "Ukraine Recovery Conference", Available at: <https://dream.gov.ua/urc> (Accessed 25 July 2025).

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025 р.